

Turizam i utjecaji

Vidošić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:342058>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

IVA VIDOŠIĆ

TURIZAM I UTJECAJI

Završni rad

Pula, 2022.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

IVA VIDOŠIĆ

TURIZAM I UTJECAJI

Završni rad

JMBAG: 0303091494, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Uvod u turizam

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentorica: prof. dr. sc. Jasmina Gržinić

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Iva Vidošić, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Iva Vidošić

U Puli 29. ožujka 2022.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Iva Vidošić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Turizam i utjecaji“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Iva Vidošić

U Puli 29. ožujka 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TURIZAM	2
2.1. Pojmovno određenje.....	2
2.2. Evolucija turizma	5
2.3. Razvoj hrvatskog turizma kroz povijest	9
3. POZITIVNI I NEGATIVNI UTJECAJI TURIZMA	13
3.1. Socio-kulturni utjecaj turizma	14
3.2. Okolišni utjecaji turizma	17
3.2.1. Venecija	19
3.2.2. Machu Picchu	21
3.3. Ekonomski utjecaji turizma	22
4. COVID-19 I TURIZAM	27
4.1. COVID-19 kao utjecaj na turizam	27
4.2. COVID-19: Azija i Pacifik	30
5. UTJECAJ TURIZMA NA OTOČJE GALAPAGOS	31
5.1. Pogodnosti turizma na otočju Galapagos	31
5.2. Negativni utjecaj turizma na otočje Galapagos	32
5.3. Kritički osvrt - prijedlozi minimiziranja negativnih utjecaja	33
6. ZAKLJUČAK	36
POPIS LITERATURE	37
POPIS TABLICA	41
POPIS SLIKA	41
POPIS SHEMA	41
SAŽETAK	42
SUMMARY	42

1. UVOD

Tema ovog rada su turizam i utjecaji. Mnogi ljudi su u nekom trenutku svoga života bili turisti. Možemo reći da je turizam aktivnost koju pokreću oni koji borave te putuju na mjesta izvan svog uobičajenog okruženja zbog odmora, posla ili neke druge svrhe, no ne dulje od jedne uzastopne godine. Turizam stvara radna mjesta na izravan način (npr. hotelsko osoblje) i neizravan (npr. uključenost u izgradnju ceste). Hoteli, zračne luke i lokalne atrakcije zahtijevaju educirane radnike za ispravno funkcioniranje. Također, turizam je često sezonski posao, poslovi su slabo plaćeni i uključujući fleksibilno radno vrijeme.

Predmet istraživanja ovog rada je turizam zajedno sa utjecajima koje stvara. U istraživanju je naglasak stavljen na socio-kulturni utjecaj turizma, okolišni, zdravstveni te ekonomski utjecaj turizma. Cilj rada je metodom analize, sinteze i deskripcije analizirati turizam i razine utjecaja, kroz pozitivne i negativne aspekte istog. Svrha je jasnije poimanje turizma kroz pregled povijesnog razvoja i utjecaja do pojave turizma novog doba. Teorijski pregled potkrijepljen je primjerima utjecaja turizma na otočje Galapagos.

Postavljene su dvije hipoteze rada:

H1: „Turizam može generirati pozitivne i negativne utjecaje u tri glavne kategorije: socio-kulturne, okolišne i ekonomske“.

H2: „Proaktivnim politikama moguće je minimizirati pojedine negativne utjecaje u turizmu.“

Rad se sastoji od uvoda, pet glavnih poglavlja i zaključka. U drugom poglavlju obrađena je teorija turizma, pojmovi, početak i evolucija turizma te razvoj hrvatskog turizma kroz povijest. U trećem poglavlju su prikazani pozitivni i negativni utjecaji turizma. U četvrtom poglavlju obrađuje se Covid-19 kao utjecaj na turizam te u petom poglavlju analizirano je otočje Galapagos te kako turizam ima utjecaj na navedeno otočje.

Metode istraživanja koje su korištene u ovom radu su metoda analize, metoda sinteze te metoda komparacije i dedukcije.

2. TURIZAM

U ovom poglavlju biti će objašnjen turizam kao pojam, razlike između turista i izletnika te kako je turizam nastao i razvijao se kroz povijest. Također, ukazano je razvoj turizma u Hrvatskoj tijekom povijesti.

2.1. Pojmovno određenje

Turizam je postao jedan od najvažnijih društvenih, gospodarskih, kulturnih, političkih i geografskih fenomena suvremenog razvoja svijeta čiji se utjecaj manifestira, isprepliće i konfrontira u geografskom prostoru, i to na svim razinama, od lokalne i regionalne preko nacionalne, sve do globalne (Vojnović, 2017.).

Turizam je društveni, kulturni i ekonomski fenomen koji uključuje kretanje ljudi u zemlje ili mjesta izvan njihovog uobičajenog okruženja zbog osobnih ili poslovnih razloga. Ti se ljudi nazivaju posjetiteljima, a turizam ima veze s njihovim aktivnostima, od kojih neke uključuju troškove turizma (UNWTO, 2022.).

Jedan od prvih pokušaja definiranja turizma bio je profesora Hunzikera i Krapfa sa Sveučilišta u Bernu 1942. god. Oni su smatrali da bi se turizam trebao definirati kao zbroj pojava i odnosa koji proizlaze iz putovanja i boravka nerezidenata, pod uvjetom da ne vode do stalnog boravka i nisu povezani s nekom zaradom.

Ova definicija pomaže u razlikovanju turizma od migracije, ali pretpostavlja da su i putovanje i boravak potrebni za turizam, čime se isključuju jednodnevna putovanja. Također se čini da se isključuju poslovna putovanja, koja su povezana s „aktivnošću zarade”, čak i ako taj prihod nije zarađen u zemlji odredišta. Štoviše, razlikovanje poslovnog i turističkog turizma u slobodno vrijeme je u mnogim slučajevima izuzetno teško jer će većina poslovnih putovanja kombinirati elemente aktivnosti u slobodno vrijeme.

Turizam je skup djelatnosti koje trebaju jamčiti siguran odmor, u održivom okruženju (Gržinić, Bevanda, 2014.). Turizam djeluje u prirode pa zato se radi o otvorenom sustavu. Slobodno vrijeme se razlikuje od dokolice, jer dokolica je vrijeme u kojemu osoba provodi svoje vrijeme kod kuće, a slobodno vrijeme se veže uz turistička putovanja koja zahtijevaju pokretljivost. Postoje razne definicije turizma, navesti ćemo samo neke. Postoji mnogo definicija turizma ali najčešće su one ekonomske, socio-kulturološke te nominalne definicije.

Tako na primjer postoji definicija da je turizam skup gospodarskih djelatnosti s obilježjima složenosti strukture, sezonalnosti poslovanja, neproizvodnosti rada te specifičnosti tržišta u težnji ostvarenja (realizacije) turističkog doživljaja stvarajući pritom brojne direktne i indirektne, primarne i sekundarne utjecaje (Gržinić, 2019.).

Važno je razlikovati pojmove putnik, posjetitelj, turist te izletnik. Putnik je svaka osoba koja putuje radi ekonomskih razloga odnosno putuje radi ostvarivanja prihoda. S time, putnik ne mora uvijek biti i turist. Godine 1937. Liga naroda preporučila je usvajanje definicije 'turista' kao onoga koji putuje u razdoblju od najmanje 24 sata u zemlju u kojoj osoba obično ne boravi. Smatralo se da to uključuje osobe koje putuju iz užitka, osobnih ili zdravstvenih razloga, one koji putuju na sastanke ili na drugi način poslovno i one koji posjećuju zemlju na krstarenju (čak i ako kraće od 24 sata). Kasnije je Konferencija Ujedinjenih naroda o međunarodnom putovanju i turizmu, održana 1963., razmotrila preporuke koje je iznijela Međunarodna unija službenih putničkih organizacija (kasnije Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih naroda) i složila se da će se izraz 'posjetitelj' koristiti za opisivanje bilo koje osobe koja posjećuje zemlju koja nije ona u kojoj ima svoje uobičajeno mjesto boravka, iz bilo kojeg razloga osim obavljanja posla koji se plaća unutar posjećene zemlje. (UNWTO, 2022.) Definicija pokriva dvije skupine posjetitelja:

1. turisti, koji su klasificirani kao privremeni posjetitelji koji ostaju najmanje 24 sata, čija se svrha može kategorizirati kao slobodno vrijeme (bilo za rekreaciju, zdravlje, sport, odmor, studij ili religija) ili posao, obitelj, misija ili sastanak;

2. izletnici, koji su klasificirani kao privremeni posjetitelji koji ostaju kraće od 24 sata, uključujući putnike na krstarenjima, ali isključujući putnike u tranzitu.

Turist je onaj koji se uključuje u turističke tijekove. Turizam uključuje kretanje osobe ili osoba iz njihovog uobičajenog mjesta stanovanja. To je proces koji obično iziskuje određene izdatke, iako to nije nužno slučaj. Ako osoba vozi bicikl ili planinari u prirodi na vikend kampiranju gdje nosi svoju vlastitu hranu, i možda ne daje ekonomski doprinos području u kojem putuju, ali ipak se može računati kao turist. Prema obilježju prostora turizam možemo razlikovati kontinentalni, obalni, urbani te ruralni. Nadalje možemo razlikovati turizam prema dobnoj skupiti kao turizam mladih, obiteljski turizam, dječji te turizam zreli. Zatim prema godišnjem dobu imamo ljetni, zimski, te proljetni i jesenski. Također imamo prema opterećenosti kapaciteta sezonski, predsezonski, posezonski i izvansezonski turizam.

UNWTO klasificira tri osnovna oblika turizma na temelju prelaska granice:

- Domaći turizam, on je onaj koji uključuje stanovnike određene zemlje koji putuju samo unutar te zemlje,
- dolazni turizam, on uključuje nerezidente koji putuju u određenu zemlju, i
- izlazni turizam, koji uključuje stanovnike koji putuju u drugu zemlju.

Ako razmatramo Španjolsku, tada bi se posjetitelji koji dolaze u Španjolsku na odmor računali kao dolazni turizam, dok bi se stanovnici Španjolske koji putuju izvan zemlje na odmor računali kao odlazni turizam. Španjolci koji posjećuju bilo koji drugi dio ove zemlje smatrali bi se domaćim turistima, bez obzira na prijedenu udaljenost. Važno je uzeti u obzir referentnu zemlju jer će putnik u odlasku za jednu zemlju biti dolazni turist za drugu. Stoga bi se svaki Španjolak koji putuje u Italiju računao kao odlazni turist za Španjolsku, ali kao dolazni turist iz perspektive Italije.

Važna je i motivacija koja identificira svrhu posjeta. Postoje tri kategorije svrhe putovanja, a to su praznici koji uključuje posjete prijateljima i rodbini, zatim posao koji uključuje sastanke, konferencije i slično, te ostale koji mogu uključivati studij, vjerska hodočašća, sport, zdravlje itd. Važno je biti svjestan temeljne svrhe koja stoji iza putovanja turista, jer će svaka od ovih kategorija otkriti drugačiji skup karakteristika. Tu se javljaju i potrebe koje povezujemo uz turističku motivaciju koje izazivaju turističku aktivnost: individualni čimbenici te vanjski čimbenici utjecaja. Individualni čimbenici utjecaja su: prihodi, vrijeme, dob, fizička kondicija, psihološki čimbenici; hobiji, način života, edukacija, obitelj. Vanjski čimbenici okoline su: grupna, familijarna i socijalna atmosfera, cjelokupni razvoj industrije (Gržinić, 2019.).

Karakteristike putovanja definiraju kakav se posjet obavlja i gdje. Prvo, može se razlikovati domaći turizam od međunarodnog turizma. Domaći turizam se odnosi na putovanje isključivo unutar državnih granica matične zemlje putnika. Odluka o ljetovanju unutar granica vlastite zemlje ekonomski je važna jer će smanjiti odljev novca iz te zemlje i utjecati na platnu bilancu. Mnoge vlade stoga potiču stanovnike da odlaze na odmor u vlastitoj državi, a ne izvan nje.

Također ima i ostale karakteristike kao na primjer koja je destinacija odabrana, hoće li putovanje biti primorsko odmaralište, planinsko odmaralište, seoski grad, lječilište ili veći grad, kao i koliko će dugo to putovanje trajati, koliko će se dugo ostati. Posjetitelj koji se zaustavi

barem jednu noć na određitu naziva se "turist", ali može, naravno, ići na dnevne izlete na druga odredišta koja mogu uključivati čak i međunarodna putovanja. Tako na primjer ako posjetitelj boravi u Puli može otići na jednodnevno putovanje na Brijune.

Konačno, kako bi se održala točna evidencija, mora se utvrditi neko maksimalno vremensko razdoblje nakon kojega se na posjetitelja više ne može gledati kao na turista. Tu postoje različiti pristupi – neki koriste nisku brojku od tri mjeseca, drugi šest mjeseci, a u nekim slučajevima cijela godina se smatra maksimalnim razdobljem.

Sve se više javljaju turisti kojima nije dovoljno imati samo „S“ elemente, elemente *sun, sea, sand*, nego se sve više orijentiraju na svjesnosti o kulturama, doživljajima i jedinstvenom iskustvu, kao i ljudskim pravima, pravima životinja te zajednice. Važna im je lokalna hrana te domaći zaposlenici kao i drugačiji oblik prijevoza kao na primjer bicikl ili električni romobil, ne automobil ili autobus.

Sve više ima i e-turizama. E-turizam je proces digitalizacije svih upravljačkih i poslovnih funkcija, usluga i faza lanca vrijednosti turističkog sustava kako bi se povećala učinkovitost u interakcijama između turističkih tvrtki, potrošača i javnog sektora čime se postigla konkurentna održivost (Kazandzhieva, Santana, 2019.). Svojom dinamikom i ubrzanim razvojem dolazi do značajne promjene tradicionalnog modela klasičnog turističkog sustava.

2.2. Evolucija turizma

Do početka 21. stoljeća međunarodni je turizam postao jedna od najvažnijih gospodarskih aktivnosti u svijetu, a njegov je utjecaj postajao sve očitiji od Arktika do Antarktika. Povijest turizma stoga je od velikog interesa i važnosti. Ta povijest počinje čak i prije pojave riječi 'turist'.

Javljaju se i nekoliko faza turizma, to su sljedeće (Gržinić, 2019.):

- rano doba – prve civilizacije, Grčka, Rim, Azija (preteče razvoja turizma)
- srednje doba – od 5. do 14. stoljeća, hodočašća, istraživačka putovanja (pretežito vjerska putovanja)
- doba renesanse – od 14. do 17. stoljeća, edukativna putovanja, Grand Tour (edukacija vezana za kulturu; umjetnost)

- industrijska revolucija – od 1750. – 1850., razvitak gradova, parni stroj (osviještenost o mogućnostima putovanja)
- moderni turizam – danas (razvoj prometa, potrošnje, masovni turizam, razvoj posebnih oblika turizma).

Najraniji oblici putovanja mogu se pratiti barem još od babilonskog i egipatskog carstva, otprilike tri tisućljeća prije Krista, ali ta putovanja su nastala zbog poslovne svrhe, a ne radi slobodnog vremena. Ljudi su uglavnom putovali iz obaveza, zbog državne uprave, trgovine ili vojnih razloga. Međutim, također postoje dokazi o značajnim kretanjima vjerskih turista na mjesta svetih festivala. Putovanju u slobodno vrijeme trebalo je nešto više vremena da se razvije. Može se pratiti čak do 1500. godine prije Krista, kada su Egipćani počeli putovati kako bi posjetili svoje piramide, djelomično iz vjerskih razloga, ali uglavnom zbog znatiželje.

Muzej *povijesnih antikviteta* otvoren je za javnost u 6. stoljeću prije Krista u Babilonu, dok su Egipćani održavali mnoge vjerske svetkovine, privlačeći ne samo vjernike već i mnoge koji su dolazili vidjeti poznate građevine i djela umjetnosti u gradovima. Kako bi se osiguralo ovo mnoštvo tijekom festivala, pojavile su se usluge svih vrsta: ulični prodavači hrane i pića, vodiči, trgovci suvenirima, provodadžije i prostitutke. Neki prvi turisti počeli su vandalizirati zgrade grafitima kako bi zabilježili svoj posjet – pronađeni su egipatski grafiti koji potječu iz 2000. godine prije Krista. Od 3. stoljeća prije Krista, grčki turisti putovali su kako bi posjetili mjesta bogova iscjelitelja. Budući da neovisni gradovi-države antičke Grčke nisu imali središnju vlast koja bi uređivala ceste, većina tih turista putovala je vodom, a budući da se većina robe prevozila tim putem, morske luke su cvjetale. Grci su također uživali u svojim vjerskim svetkovinama koje su se s vremenom sve više orijentirale na potragu za užitkom, a posebno sportom. Još u 5. stoljeću prije Krista, Atena je postala važno odredište za turiste koji posjećuju glavne znamenitosti kao što je Partenon, pa su gostionice – često dodaci hramovima – osnovane u većim gradovima i morskim lukama kako bi zadovoljile potrebe putnika.

Nakon raspada Rimskog Carstva i početka takozvanog mračnog vijeka (od 5. do 11. stoljeća nove ere), putovanja su postala opasnija, teža i znatno manje privlačna – više sinonim za koncept rada. Rezultat je bio da je većina putovanja radi užitka bila u blizini doma, iako to ne znači da su međunarodna putovanja bila nepoznata. U ovom razdoblju ljudi su putovali u vjerske centre kako bi štovali Boga. Jeruzalem i Meka postali su popularna odredišta. Hindusi su posjećivali hramove. Glavna motivacija za putovanje bila je vjera. Osnovani su ugostiteljski objekti za smještaj.

Mlade engleske elite sedamnaestog i osamnaestog stoljeća često su dvije do četiri godine putovale diljem Europe kako bi proširile svoje horizonte i upoznale jezik, arhitekturu, geografiju i kulturu u iskustvu poznatom kao Grand Tour. Velika turneja započela je u 16. stoljeću i postala popularna tijekom 17. stoljeća (Eferrit, 2022.). Kao rezultat toga, europski gradovi i mjesta otvorili su se turistima (tek su krajem osamnaestog stoljeća krajolik, jezera i planine počeli privlačiti).

Prva putnička željeznica izgrađena je u Engleskoj, između Stocktona i Darlingtona, 1825. godine. Kasnije započinje i razdoblje izgradnje hotela, u kojem su same željezničke kompanije bile predvodnice, osnivale su velike željezničke terminale hotele koji su igrali značajnu ulogu u hotelskoj industriji u sljedećih 100 godina. Visoka kapitalna ulaganja koja su zahtijevala za ovaj razvoj dovela su do formiranja prvih hotelskih lanaca i korporacija. Prvo organizirano putovanje željeznicom organizirao je Thomas Cook 1841. godine, i to susret antialkoholičara, a putovanje je bilo masovnog karaktera, oglašeno s konceptom posjete europskim gradovima, ponuđena je hrana tijekom putovanja i sklopljen je ugovor s prometnim poduzećem (Gržinić, 2019.).

U prvoj polovici 20. stoljeća turistička industrija nastavila je rasti zahvaljujući masovnoj proizvodnji autobusa i automobila. Obalni turizam počeo je dobivati na važnosti, a nakon Drugog svjetskog rata mediteranska je obala brzo postala popularna. Također, unapređenje zračnog prometa (sl. 1), (čarter letovi) te napredak u radnom zakonodavstvu i rast socijalne skrbi doveli su do procvata turizma.

Slika 1: Unutrašnjost aviona Lufthansa "Iberia" Barajas iz 1940. godine.

Izvor: europeana.eu, 2020., <https://www.europeana.eu/hr/blog/travelling-for-pleasure-a-brief-history-of-tourism>

U Europi su turoperatori iz Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke kao što su Thomson i TUI razvili skupnu *inkluzivna* putovanja za Mediteran i Sjevernu Afriku i zbog sve veće količine, po prvi su put mogli unajmiti jumbo *jetove*, čime su se cijene još više smanjile. Kako su troškovi prijevoza padali, operateri su također uspjeli privući masovno tržište za putovanja na duge relacije unajmljenih jumbo *jetovima*. Florida koja je posebno potaknuta atrakcijama Walt Disney World Resorta i Miami Beacha postala je gotovo jednako popularna destinacija za Europljane kao i glavna mediteranska odredišta. Do kraja 20. stoljeća stručno pakiranje ovih putovanja prošireno je na mnoge druge vrste odredišta.

U kratkom vremenu, od Drugog svjetskog rata do danas, turizam postaje globalni fenomen, o čemu svjedoči veliki broj sudionika koji se uključuju u svjetske trendove. Može se reći da je proces globalizacije turističkog tržišta zapravo proces internacionalizacija turističko-ugostiteljske djelatnosti (Gržinić, Vodeb, 2015.).

Sve se više javlja trend *all inclusive* ljetovanja. Kao što sam pojam kaže, takav odmor uključuje sve – hranu, alkoholna pića, vodene sportove i ostalu zabavu u hotelu. Privlačnost ovog oblika turizma je očita jer turisti ga često vide kao ponudu veće vrijednosti, jer mogu unaprijed platiti za odmor, znati koliki će im proračun biti dosta unaprijed i ne brinuti se o promjenama u vrijednosti strane valute ili potrebe da se veće svote novca iznesu u inozemstvo.. Kritičari tvrde da porast *all-inclusive* odmora ima implikacije na lokalno gospodarstvo, budući da lokalni barovi, vlasnici trgovina i drugi više ne mogu imati koristi od posjetitelja u istoj mjeri kao prije. U isto vrijeme, veći profit može iscuriti u inozemstvo kada su *all-inclusive* odmarališta u stranom vlasništvu. Iako postoji mnogo zabrinutosti oko utjecaja ovog oblika turizma, sami operateri tvrde da zadržavanjem turista u "*getu*" zapravo pomažu u smanjenju negativnog utjecaja turizma na lokalno stanovništvo i okoliš. Ovaj moderni oblik putovanja nastao je na Karibima, a luksuzni turoperatori poput Sandala vrlo su uspješni u promicanju ovih programa na američkom i europskom tržištu.

Ovaj oblik aranžmana za odmor postaje sve popularniji u cijelom svijetu, a za Cipar je bilo mnogo rasprava među lokalnim turističkim stručnjacima i dionicima koji analiziraju prednosti. Istraživanje Ciparske turističke organizacije pokazuje da 40% britanskih turista koji posjećuju otok odlučuje za *all-inclusive* odmor. Mnoga nacionalna tržišta daju prednost *all-inclusive* odmoru, ali na Cipru prednjači rusko tržište, s 80% dolazaka u *all-inclusive* smještaj. Pritisak da se ponude *all-inclusive* paketi dolaze od velikih međunarodnih putničkih agencija - *First Choice* sada nudi samo *all-inclusive* odmor, dok je Thomas Cook povećao broj *all-*

inclusive odmora koje nudi na globalnoj razini za 10%. Istraživanje Zaklade za turizam (gledajući i na Cipar i na Tenerife) pokazalo je da, iako *all-inclusive* turisti troše manje na hranu i piće, nisu najmanje trošili kada je riječ o izletima i kupovini. Zaključili su da su ocjene hotela, lokacija i demografija kupaca važni čimbenici koji mogu utjecati na njihovu potrošnju izvan odmarališta (Holloway, Humphreys, 2016.).

Krajem stoljeća postalo je jasno da obalni turizam kreće u novom smjeru. Posjetitelji više nisu bili voljni jednostavno ležati na plaži; tražili su aktivnosti i avanturu. Za mlade je to značilo akciju, od sporta do *bungee jumpinga i disco klubova*. Preuzevši popularna ljetovališta na Ibizi i u Grčkoj, potaknuli su tržište obiteljskog odmora da krene dalje. Za starije turiste to je značilo više izleta u unutrašnjost do kulturnih znamenitosti i atraktivnih sela.

2.3. Razvoj hrvatskog turizma kroz povijest

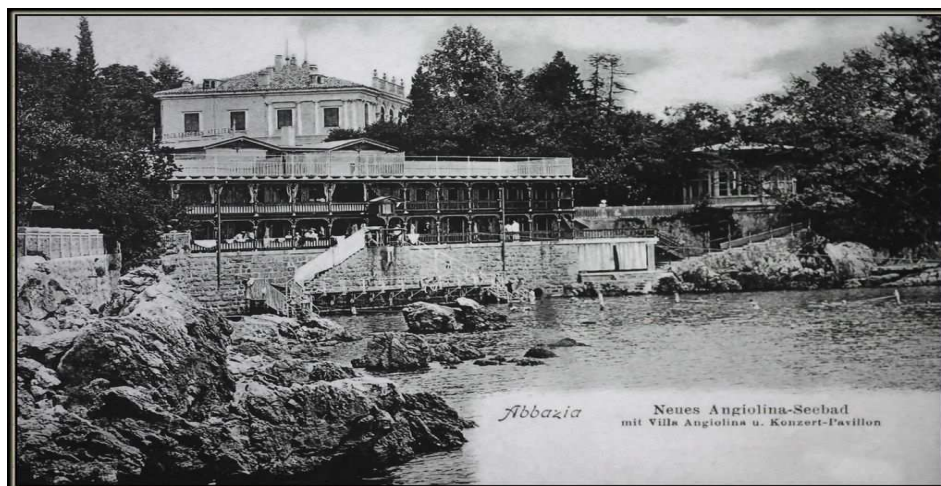
Hrvatska je jedna od mediteranskih zemalja s visokom sezonalnošću turizma, dok je tradicionalni proizvod „sunce i more“ još uvijek dominantan proizvod za međunarodna tržišta (Kunst, 2007.).

Povijest hrvatskog turizma je duga. Hrvatska je oduvijek privlačila turiste iz cijeloga svijeta, prvenstvenog zbog bogatstva i raznolikosti prirodne baštine.

Povijest hrvatskoga turizma odvijala se u četiri razdoblja koja su sljedeća: (Vukonić, 2005.)

- do Prvoga svjetskog rata (1850-1914)
- između dva svjetska rata (1918-1939)
- od Drugoga svjetskoga rata do 1991. i
- razdoblje najnovije hrvatske povijesti do danas.

Prije Prvog svjetskog rata turizam u Hrvatskoj počinje izgradnjom prvih turističkih objekata. Objekt se ujedno smatra i prvim hotelom u Hrvatskoj, a to je bila tadašnja opatijska Villa Angiolina (sl. 2). Danas u Villi Angiolina je sjedište Hrvatskog muzeja turizma. No, osnivanje zdravstvenih udruga u Hvaru u 19. stoljeću zapravo se smatra početkom organiziranog turizma. Oko 1850. godine pojavljuju se prvi hotelski sadržaji. Turizam se veže uz lječilišta u unutrašnjosti zemlje i tek krajem 19. st. za obalni dio zemlje.

Slika 2: Villa Angiolina,

Izvor: cimerfraj.hr, 2019., <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>

U Opatiji je 1884. otvoren još jedan hotel, Kvarner, a 1894. je u Crikvenici otvoren hotel Therapia, te Dubrovnik dobiva svoj prvi hotel Imperial 1914. godine. Također Dubrovnik je još i ranije ucrtan na turističkim kartama Hrvatske, a 1854. godine je ondje otvoreno prvo uređeno svratište, ugostiteljski objekt koji je nudio i usluge smještaja (cimerfraj.hr, 2019.). Kontinentalni turizam u to doba cvate te je 1861. godine je na Plitvicama otvorena „Carska kuća“ s 15 postelja, a Krapinske toplice su dobile hotel sa 128 soba (Vukonić, 2005.).

Nakon Prvog svjetskog rata Hrvatska je više od 80% inozemnog putničkog prometa ostvarivala na posjetitelje iz susjednih emitivnih zemalja. Godine 1838. zabilježen najveći turistički promet prije Drugog svjetskog rata s oko 500.000 dolazaka i 3 milijuna noćenja (cimerfraj.hr, 2019.).

Najpopularnija je bila Opatija, koju slijede Dubrovnik (sl. 3), Crikvenica i Rab, a tada smo imali i perjanicu kontinentalnog i zdravstvenog turizma u Topuskom (cimerfraj.hr, 2019.). Drugi svjetski rat je zaustavio taj stali rast, no nakon perioda turistički promet je u stalnom rastu. Počinju se graditi kampovi, no nisu bili luksuzni kao danas.

Slika 3: Dubrovnik

Izvor: cimerfraj.hr, 2019., <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>

U vrijeme Domovinskog rata u nekim dijelovima turizam je stagnirao, no one dijelove koje je rat zahvatio turizam je u drastično opao.

Područja u kojima je vrlo malo ili nedovoljno poduzimano u poslijeratnom razdoblju su (Magaš, 2000.):

- uvođenje marketinških principa u turističko poslovanje,
- izgradnja sustava selektivnih mjera za poticanje modernizacije cjelokupne ponude, a posebno za poticanje obiteljskog poduzetništva u turizmu,
- restrukturiranje i modernizacija objekata i sadržaja turističke ponude, posebno u hotelijerstvu,
- provođenje privatizacije u hotelijerstvu i sličnim segmentima ponude,
- povećanje prosječne turističke ponude,
- uvođenje ekoloških standarda,
- izrada potrebnih razvojnih dokumenata, posebno strateškom marketinškog plana hrvatskoga turizma,
- reformiranje obrazovnog sustava za potrebe turizma.

Nakon rata Hrvatska bilježi povećanje broja turista i turističke potrošnje po stopi od oko 12% godišnje (Currie, Škare, Lončar, 2004.). U Hrvatskoj je tijekom 2021. godine ostvareno 13,8 milijuna dolazaka i 84,1 milijuna noćenja, odnosno 77% više dolazaka i 55% više noćenja nego u istom razdoblju 2020. Kada usporedimo rezultate iz 2019. godine, u 2021. godini ostvareno je 67% dolazaka i 77% noćenja iz 2019. godine. Najviše je turističkih noćenja ostvareno u Istarskoj s 23,5 milijuna, Splitsko-dalmatinskoj s 15,5 milijuna i Primorsko-goranskoj županiji s 15,3 milijuna (htz.hr, 2022.).

Kroz naredno poglavlje analiziraju se pozitivni i negativni utjecaji u turizmu kako bi se opravdao predmet istraživanja, te ukazalo na izazove u razvoju ove dinamične pojave kroz naglasak na tri kategorije utjecaja; socio-kulturni, ekonomski, ekološki.

3. POZITIVNI I NEGATIVNI UTJECAJI TURIZMA

Turizam može osigurati radna mjesta i pridonijeti prihod destinaciji. Mnoge zemlje u razvoju žele razvijati turizam kako bi postale bogatije i poboljšale kvalitetu života stanovništva. Međutim, kada veliki broj posjetitelja odlazi na jedno mjesto, to se naziva masovni turizam. To može imati i pozitivne i negativne utjecaje na destinaciju. U sljedećoj tablici (tab. 1) prikazane su neke pozitivne, te negativne strane utjecaja turizma.

Tablica 1: Utjecaji turizma

POZITIVNI UTJECAJI	NEGATIVNI UTJECAJI
Otvorena radna mjesta	Poslovi su često sezonski (ovisno o godišnjem dobu) te slabo su plaćeni
Više prihoda za državu	Više prihoda odlazi iz tog područja velikim tvrtkama, a ne lokalnom stanovništvu
Lokalne tradicije i običaji održavaju se živima jer turisti uživaju u tradicionalnim predstavama, npr. u plesu flamenka	Kultura i tradicija se mijenjaju kako dolaze stranci
Novac od turista može se koristiti za zaštitu prirodnog krajolika	Oštećenje prirodnog okoliša, npr. erozija pješačkih staza (istrošenost pješačkih staza), smeće, uništena staništa za izgradnju hotela
Novi sadržaji za turiste također donose korist lokalnom stanovništvu, npr. nove ceste	Prenapučenost i prometne gužve
Veća potražnja za lokalnom hranom i rukotvorinama	Cijene rastu u lokalnim trgovinama jer su turisti često bogatiji od lokalnog stanovništva

Izvor: Izrada autorice prema bbc.co.uk, 2022.

Turizam može stvoriti mnogo različitih vrsta poslova. Većina njih su tercijarni poslovi. To je zato što uključuju pružanje usluga drugim ljudima. Neke se zemlje uvelike oslanjaju na turizam i to može biti problem ako turisti prestanu dolaziti. Ponekad broj turista opadne zbog prirodnih katastrofa kao što su poplave ili zbog rata ili nemira.

U nastavku će biti objašnjena tri utjecaja turizma koja se najčešće javljaju. To su socio-kulturni utjecaj turizma, zatim okolišni utjecaj turizma te na kraju ekonomski utjecaj turizma.

3.1. Socio-kulturni utjecaj turizma

Brzi rast turizma tijekom 20. stoljeća proizveo je i probleme, kao i prilike golemih razmjera kako za razvijene zemlje tako i za zemlje u razvoju. Vlasti u tim zemljama shvatile su da neobuzdani i neplanirani turistički razvoj može lako pogoršati probleme do točke u kojoj turisti više ne bi željeli posjetiti destinaciju – a stanovnici tih destinacija ih više ne bi željeli primiti. Ovo nije samo ekološki problem, nego može doći do točke u kojoj se stanovnici osjećaju preplavljeni ogromnim brojem turista u najjačim razdobljima godine, što rezultira razočaranjem te na kraju i otuđenjem, s rizikom sve većeg broja svađa koje bi se odvijale između stanovnika i posjetitelja. Poremećaj odnosa između domaćina i gosta može se u velikoj mjeri pripisati broju posjetitelja.

Doxey (1975) razvio je model indeksa iritacije (ili *'Irridex'*) za odnos između rasta turizma i stresa u zajednici koji je prikazan u sljedećoj tablici (tab. 2).

Tablica 2: *Irridex* model stresa u odnosu na razvoj turizma

Faze	Karakteristike	Simptomi
Faza 1	Euforija	Posjetitelji dobrodošli, malo formalnog razvoja
Faza 2	Apatija	Posjetitelji se uzimaju zdravo za gotovo, kontakti postaju komercijalni
Faza 3	Iritacija	Mještani zabrinuti za turizam, ulažu se naponi da se poboljša infrastruktura
Faza 4	Antagonizam	Otvoreno neprijateljstvo lokalnog stanovništva, pokušaji ograničavanja štete i tokova turizma

Izvor: Izrada autorice prema Holloway, Humphreys, 2016.

Socijalno-kulturni utjecaj masovnog turizma najuočljiviji je u manje razvijenim zemljama, ali nipošto nije ograničen na njih jer je turizam pridonio porastu kriminala i drugih

društvenih problema u tako raznolikim središtima kao što su New York i London, Havaji i Miami, Firenca i Krf.

Autori čiji su zaključci prezentirani u nastavku prepoznali su nekoliko pozitivnih, te nekoliko negativnih utjecaja turizma. Pozitivni socijalno-kulturni utjecaji na turizam su sljedeći:

- otvaranje novih radnih mjesta;
- revitalizaciju siromašnih ili neindustrijaliziranih regija;
- preporod lokalne umjetnosti, obrta i tradicije;
- kulturne aktivnosti;
- oživljavanje društvenog i kulturnog života lokalnog stanovništva;
- obnovu lokalne arhitektonske tradicije i
- promicanje očuvanja područja iznimne ljepote (Mason, 1995).

Dok se s druge strane javljaju i negativni socijalno-kulturni utjecaji na turizam:

- prenatrpanosti destinacija;
- drastičnog smanjenja tradicionalnih zanimanja i djelatnosti - sve veći broj ljudi se na razne načine bavi turizmom;
- poteškoća u suživotu lokalnog stanovništva i turista; demonstracijskog efekta (prema Williams-u (1998), situacija u kojoj samim promatranjem turista dolazi do promjena u ponašanju lokalnih stanovnika, najčešće u smislu težnje za boljim materijalnim mogućnostima koje uočavaju kod turista); iseljavanja iz ruralnih područja radi sve veće želje za životom u turistički razvijenim krajevima i
- komercijalizacije lokalne kulture (Mason, 2003).

Primjer utjecaja pojašnjen je u nastavku gdje se uočava ne samo socio-kulturni utjecaj već interpolacija više različitih utjecaja zbog intenziviranja razvoja turizma.. Lindisfarne, koji se nalazi pokraj sjeveroistočne obale Engleske, dostupan je nasipom kada plima dvaput dnevno uzrokuje povlačenje mora. Pola milijuna posjetitelja godišnje dođe vidjeti dvorac Lindisfarne (sl. 4) i Samostan. S obzirom da je okolno područje označeno kao područje izvanredne prirodne ljepote North Pennines, Natural England također ima udjela u upravljanju tim područjem.

Lokalna zajednica od jedva 150 ljudi koja tamo stanuje, je s malo kontrole nad odlukama koje utječu na otok. Zabrinutost lokalnog stanovništva usredotočena je na to pretvara li se njihov otok u tematski park ili muzej na otvorenom, a posjetitelji nisu svjesni da ljudi žive i rade na otoku.

Slika 4: Dvorac Lindisfarne,

Izvor: nationaltrust.org.uk, 2022., <https://www.nationaltrust.org.uk/lindisfarne-castle/features/visiting-lindisfarne-castle-what-you-need-to-know>

Također postoji problem s vlasništvom nad kućama, s procjenama da se polovica kuća na otoku koristi u komercijalne svrhe ili kao drugi domovi za turiste. To znači smanjenje populacije međugeneracijskih otočana. Kako bi se riješili ovi socio-kulturni utjecaji, implementiran je projekt koji potiče dionike otoka na suradnju s namjerom upravljanja Lindisfarneom na način koji će lokalno stanovništvo učiniti zadovoljnim, održati cjelovitost otoka i još uvijek zadovoljiti apetit turista. To uključuje planove za poticanje posjetitelja da se ne zadržavaju samo na jednom mjestu, nego da obiđu druga potencijalna turistička mjesta diljem otoka. Ono što je važno, mnogi mještani shvaćaju da je turizam glavni poslodavac i da bi otok bez njega bankrotirao (Holloway, Humphreys, 2016.).

Javlja se i kontroverza fotografije. Naime, sama fotografija za mnoge je osjetljivo pitanje. Turisti sa Zapada očekuju da će im biti dopušteno fotografirati ono što često može biti nametljivo po želji, ali rijetko smatraju potrebnim tražiti dopuštenje od svojih subjekata. Sve veća praksa snimanja *'selfieja'* lokalnog stanovništva uz turiste, uz pomoć kamera mobitela, čini takve kontakte još invazivnijima. U nekim se kulturama smatra uvredljivim bilo kakvo fotografiranje ljudi, dok se u nekim zemljama mora paziti da se izbjegne fotografiranje krajolika

koji uključuju vojne ili kvazi-vojne instalacije. Na primjer jedni promatrači ptica su uhićeni u nekim zemljama kada su koristili dalekozor u blizini vojno osjetljivih područja.

Ovdje nam se javlja i problem sa krađom suvenira gdje turisti u potrazi za autentičnim, neki turisti odlučuju ne ponijeti kući snježne kugle i majice s natpisom imena grada, već umjesto toga traže svakodnevne predmete koje koristi lokalno stanovništvo. Ovdje imamo na primjer keramičke posude, odjeću i kipiće. Iako se neke od ovih uspomena mogu također kupiti u suvenirnicama, mnoge će biti nabavljene s tržnica i trgovinama koje služe lokalnom stanovništvu.

Nadalje, brojni primjeri mračnog turizma imaju za posljedicu ovu pojavnost. Npr. nacistički logor smrti u Poljskoj, Auschwitz gdje zbog brojnosti posjeta nastaju negativni utjecaji. Jedan od njih je kada turisti posjećuju to mjesto kao „suvenir“ su uzimali bodljikavu žicu s ograda i sitne dijelove sa zloglasne željezničke pruge kojom su zatvorenici dovozili u logor (Travelmail, 2014.)

3.2. Okolišni utjecaji turizma

Kako se turizam širi, tako su nove destinacije dovedene u opasnost; a turisti 21. stoljeća traže sve udaljenije destinacije svijeta. Kvaliteta okoliša, kako prirodnog tako i čovjeka stvorenog, ključna je za turizam. Međutim, odnos turizma i okoliša je složen (Sunlu, 2003.). Okoliš je prirodno ili stvoreno okruženje u kojem žive čovjek i druga bića; ukupnost svih prirodnih i stvorenih vrijednosti, kojima svojim djelovanjem upravlja čovjek (Hrvatska enciklopedija, 2020.).

Turizam kao i zaštita prirode su se počeli paralelno razvijati na višem stupnju društveno-ekonomskog razvoja na način razvoja prometa, urbanizacije i industrijalizacije. Poveznica između turizma i zaštite prirode je ta da je prvi nacionalni park Yellowstone proglašen iste godine, 1972., kada je i organizirano prvo turističko putovanje oko svijeta (Tomas Cook).

Turizam i okoliš su usko povezani te imaju utjecaja jedan na drugoga. Okoliš je primarni resurs turizmu te on za svoj razvoj zahtjeva kvalitetan i očuvan prostor.

Pozitivni utjecaji razvoja turizma na okoliš odnose se na oblike turizma koji se razvijaju upravo sukladno zaštiti i očuvanju prirodnih resursa. S druge strane, turizam nerijetko proizvodi i negativne utjecaje na prirodne resurse koji se pod pritiskom nastalim razvijanjem turizma i

njegovim prevelikim obujmom oštećuju i uništavaju, obzirom da se razvoj turizma često događa na neadekvatnim terenima s osjetljivim okruženjem (Almeida- García , 2015).

Tako se javljaju pozitivni utjecaji turizma na okoliš: (Mason, 2013.)

- turizam može potaknuti mjere zaštite okoliša, krajolika i životinja;
- promicanje osnivanja nacionalnih parkova, parkova prirode i rezervata i
- turizam može pridonijeti očuvanju spomenika kulture i prirode.

Zatim negativni utjecaji na okoliš prema Mason (2013):

- neispravno odlaganje otpada od strane turista;
- onečišćenja vode i zraka;
- turizam može dovesti do erozije tla;
- pretjerana izgradnja objekata za smještaj koji narušavaju lokalnu arhitekturu te vizualno degradiraju prostor;
- oštećenja prirodnih staništa i uznemiravanje životinja i
- veći rizik od požara.

Kružić (2004.), navodi nekoliko glavnih zajedničkih problema u turističkom gospodarstvu: većina smještajnih kapaciteta su hoteli i turistički kompleksi prilagođeni potrebama masovnog turizma, ne provodi se planska i pravovremena izgradnja komunalne infrastrukture (odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda, zbrinjavanje komunalnog otpada), nerazvijenost sustavnih oblika integralnog planiranja i upravljanja; posebno se to odnosi na najekspoziranije obalno i najzanemarivanije ruralno područje, neusklađenost cjelovitog društvenog i granskog planiranja s prostornim planovima; zbog nedostatka razvojnih planova prostorni planovi preuzimaju njihovu funkciju i ostalo.

Jedna od posljedica turizma na okoliš je koncentracija turističke djelatnosti u relativno ograničenom vremenu i prostoru. Pojedine turističke djelatnosti ugrožavaju okoliš na način da ima prekomjerni broj posjetitelja u zaštićenim i osjetljivim prostorima kao npr. nacionalni parkovi i parkovi prirode, kao i vožnja automobila kroz prirodu i izgradnja golf igrališta. Masovni turizam uvelike stvara negativne posljedice na okoliš, izgradnja objekata kako na obalama mora tako i na obalama uz rijeke, obalama uz jezera, šume, rubovima šuma i drugim ekološko osjetljivim i pejzažno vrijedim dijelovima prostora. Što se tiče nautičkog turizma, on u pravilu nema velike posljedice na okoliš, ali u Hrvatskoj u jednoj mjeri ima negativne posljedice. Za izgradnju marina birane su najljepše lokacije i obale na morima pri čemu nisu

zaobiđeni niti hrvatski nacionalni parkovi. Ali ako se Hrvatska uspoređuje sa ostalim europskim zemljama ona i dalje ima visoku razinu očuvanosti prirode.

3.2.1. Venecija

Za primjer je uzeta sljedeća destinacija, Veneciju. Venecija, sa svojom mrežom kanala, svake godine primi oko 20 milijuna posjetitelja (Kington, 2009). Većina se tijekom boravka prevozi vodom, a izleti gondolom je skup, ali jedan od najpopularnijih oblika izleta. Grad također polako tone, a njegove popločane površine često su plavljene. Budući da je javni prijevoz na kanalima uglavnom motoriziran, ispiranje ovih plovila pridonosi potkopavanju temelja mnogih povijesnih zgrada. Talijanska vlada dala je Veneciji ovlast da ograniči motorizirani prijevoz, uvede ograničenja brzine i cestarine na turističkim brodovima te uspostavi tako zvane 'plave zone' u kojima je prijevoz ograničen na gondole i čamce na vesla, koje ne koriste motor. Procjenjuje se da su 70% turista jednodnevni izletnici, koji dolaze autobusom, automobilom, vlakom te sve više *kruzerima* (sl. 5). Zabrana brodovima za krstarenje kroz lagunu u blizini grada poništena je 2014., ali je industrija krstarenja pristala na dobrovoljna ograničenja koja će najveća plovila držati podalje od ovog osjetljivog područja. Međutim, uz 650 brodova i 1,8 milijuna putnika koji godišnje prolaze kroz grad, utjecaj na okoliš ne može biti beznačajan (Holloway, Humphreys, 2016.).

Slika 5: Masivni kruzer u Veneciji

Izvor: theguardian.com, 2019., <https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/30/sinking-city-how-venice-is-managing-europes-worst-tourism-crisis>

I u Veneciji je priljev posjetitelja s *kruzera* rezultirao velikom gužvom u glavnim trgovačkim ulicama. Neizbježna reakcija lokalnog stanovništva jasna je indikacija faze 4 u Doxeyevom *Irridex* modelu, antagonizam, otvoreno neprijateljstvo lokalnog stanovništva, pokušaja da se ograniči šteta i tokovi turizma (sl. 6).

Slika 6: Antagonizam prema *kruzerima* u Veneciji

Izvor: Holloway, Humphreys, 2016.

Venecija je također odlučila obvezati izletnike na jednodnevne izlete da rezerviraju i plate naknadu za posjet povijesnom gradu u laguni, u pokušaju da bolje upravljaju posjetiteljima koji često daleko nadmašuju stanovnike povijesnog središta, zakrčujući uske ulice i često korištene pješačke mostove koji prelaze preko kanala. Ovo pravilo stupa na snagu 16. siječnja 2023. Turisti koji odluče ne noćiti u hotelima ili drugim smještajnim objektima morat će se online prijaviti za dan kada planiraju doći i platiti pristojbu. Pristojba se kreće od 3 do 10 eura po osobi, ovisno o rezervaciji unaprijed i o tome je li vrhunac sezone ili da li je u gradu velika gužva. Oni koji prekriše riskiraju kazne od čak 300 eura ako budu zaustavljeni i ne mogu pokazati dokaz da su rezervirali i platili QR kodom. *Kruzeri* doprinose masovnoj posjećenosti, posebno u blizini Trga svetog Marka, kada iskrcavaju posjetitelje na nekoliko sati. Ti će posjetitelji također morati platiti, osim ako njihova tvrtka za *kruzere* ne plati određenu naknadu Veneciji (npr.org, 2022.).

3.2.2. Machu Picchu

Davno izgubljeni grad Inka Machu Picchu, koji je sada na UNESCO-vom popisu svjetske baštine, ponovno je otkriven tek 1911. Sada je glavna turistička atrakcija zemlje, a 85% svih posjetitelja Perua planira ga posjetiti. Javni pristup poboljšan je izgradnjom željezničke stanice koja se nalazi u blizini, a helikopteri mogu dovesti i druge iz Cuzca. Kao rezultat toga, više od 1 milijun sada posjećuje to mjesto godišnje, a UNESCO je raspravljao da bi se stavio na popis opasnosti, preporučujući da dnevni ulaz treba biti ograničen na 2000 tijekom glavne sezone i 800 izvan sezone kako bi se izbjegla nepopravljiva šteta (Chauvin, 2021.).

Peruanska vlada uzvratila je prijedlogom da se taj broj ograniči na 2500 dnevno (iako je od 2011. taj broj premašen) i povećala ulazne cijene za 50% (Machupicchu, 2020.). Godine 2000. također se najavilo planovi za izgradnju žičare koja bi zamijenila autobuse koji prevoze turiste od željezničke stanice do vrha planine, ali javno negodovanje UNESCO-a i ekološkog lobija prisililo je na povlačenje plana, iako žičara bi otklonila su rastuću zabrinutost oko ekološke štete uzrokovane autobusima koji se uspinju strmom pristupnom cestom.

U početku se do mjesta moglo doći samo Stazom Inka, opasnom uskom pješačkom stazom za koju se činilo da prirodno ograničava broj posjetitelja, ali porast pješačenja uskladio se s posjećivanjem javnim prijevozom. Peruanska vlada bila je prisiljena uvesti nove kontrole kako bi smanjila eroziju staze. Šetači bez pratnje vodiča ili nosača zabranjeni su 2001., ulaznice na samo mjesto utrostručene su i uvedena su ograničenja na broj turoperatora koji organiziraju vođena putovanja. Sada više od 500 planinara dnevno (uključujući nosače) ne smije koristiti stazu (Inca Travel Machu, 2022.).

Godine 2014. izrađeni su nacrti propisa za poticanje održivog korištenja i očuvanja lokacije, što uključuje obvezno korištenje akreditiranih turističkih vodiča (sl. 7), kontrolu veličina grupa, namjenske rute kroz grad Inka i maksimalno dopušteno vrijeme za popularno razgledavanje bodova (3–5 minuta) (Peruvian Times, 2014.).

Slika 7: Turistički vodič u Machu Picchu

Izvor: billetmachupicchu.com, 2022., <https://www.billetmachupicchu.com/>

Iako sa jedne strane to je dobro jer doprinosi zaštiti destinacije to je ujedno izazvalo i određenu zabrinutost oko kvalitete iskustva u kojem će vjerojatno uživati posjetitelji, za kojega su turisti potrošili mnogo vremena kao i novca da bi došli do tog područja.

3.3. Ekonomski utjecaji turizma

Globalno, turizam kao gospodarska aktivnost važna je za mnoge zemlje koje pokušavaju dobiti udio u ovoj industriji koja se procjenjuje na 7,6 bilijuna dolara (WTTC, 2015.). U ekonomskom smislu, financijska vrijednost turizma za zemlju može biti važnija od broja turista koji posjete tu destinaciju. Stoga je bitno procijeniti prosječnu potrošnju turista iz različitih zemalja, na koju može utjecati prosječna duljina boravka turista u zemlji i njihova prosječna dnevna potrošnja.

Turizam ima izravne, neizravne i inducirane utjecaje na lokalna gospodarstva, koji često mogu biti uvelike različiti među zemljama, na temelju strukture sektora, ali što je najvažnije na tome koliko su turističke aktivnosti dobro povezane s lokalnim gospodarstvom (Lemma, 2014.).

Ukupni utjecaji sektora zbroj su izravnih, neizravnih i induciranih učinaka (WTTC, 2012):

- Izravni učinci: Predstavlja BDP koji generiraju aktivnosti koje se izravno bave turizmom kao što su hoteli, putničke agencije, zračne tvrtke i turoperatori, kao i restorani i druge aktivnosti koje služe turistima.
- Neizravni utjecaji, utjecaji koji nastaju zbog aktivnosti koje poduzima sektor, a funkcija su tri različita čimbenika:
 - Kapitalna ulaganja u turizam: Uključuje kapitalna ulaganja unutar svih sektora koji su izravno uključeni u turističku industriju, kao i potrošnju poduzeća u drugim sektorima na turističku imovinu kao što su prijevoz ili smještaj.
 - Državna potrošnja za turizam: državna potrošnja za potporu sektoru turizma, koja može uključivati i nacionalnu i lokalnu potrošnju. Aktivnosti uključuju promociju turizma, usluge posjetiteljima, administraciju itd.
 - Učinci lanca opskrbe: Predstavljaju kupnju domaćih dobara i usluga, kao inputa za proizvodnju njihovih konačnih rezultata, od strane poduzeća unutar sektora turizma.
- Inducirani učinci: Predstavljaju širi doprinos turizma kroz izdatke onih koji su izravno ili neizravno zaposleni u sektoru turizma.

Sljedeće su nabrojani pozitivni i negativni ekonomski utjecaji turizma. Prema Marzuki (2009) nabrojani su sljedeći pozitivni utjecaji turizma:

- povećan dohodak lokalnog stanovništva po osnovi subjekata koji sudjeluju u turističkoj ponudi;
- veći javni prihodi zbog naplaćenih poreza i pristojbi;
- rast broja zaposlenih zbog otvaranja novih radnih mjesta;
- porast životnog standarda lokalnih stanovnika;
- povećane investicije te rast poduzetništva;
- devizna zarada;
- rast bruto domaćeg proizvoda i
- opći gospodarski rast i razvoj.

Pozitivan ekonomski utjecaj turizma je doprinos lokalnom gospodarstvu. Ovdje se može navesti jedan vrlo jednostavan primjer: Turist kupi omlet i čašu soka od naranče za doručak u restoranu svog hotela. Ova jednostavna transakcija zapravo ima značajan multiplikacijski učinak. U nastavku imamo navedeno samo neke od učinaka koje turisti čini kupnjom toga doručka.

Prvi primjer je taj da konobar tako zaradi svoju plaću, te dalje on svoju plaću troši na školovanje svoje djece. Zatim škola ima više novca za nabavku opreme i standard obrazovanja u školi se povećava. Tada djeca završavaju s boljim kvalifikacijama i kao odrasli, osiguravaju si bolji plaćeni posao te tada mogu potrošiti više novca u lokalnoj zajednici.

Te za drugi primjer se navodi da restoran kupuje naranče od lokalnog dobavljača te da taj dobavljač koristi taj novac da plati vozača kamiona koji prevozi naranče. Vozač kamiona plaća porez na ceste i Vlada koristi spomenuti prihod od poreza na prometnice da popravi rupe na cesti te se s time poboljšavaju ceste i ubrzava se putovanje za lokalnu zajednicu (tourismteacher.com, 2022.). Dakle, doručak koji je turist kupio ima višestruke (multiplikativne) utjecaje na društvo i lokalnu zajednicu.

Sljedeće su navedeni negativni ekonomski utjecaji turizma (Marzuki 2009):

- neuspjeh u privlačenju turista;
- odljevi kapitala;
- netočna procjena troškova turizma;
- oportunitetni troškovi (zbog investiranja u turizam gubi se mogućnost za investiranje drugdje);
- neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine (sezonalnost);
- rast vrijednosti nacionalne valute za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska aprecijacija);
- rast cijena proizvoda i usluga za vrijeme turističke sezone (sezonska inflacija);
- rast cijena nekretnina te špekulacije nekretninama i
- prevelika ovisnost gospodarstva o turizmu.

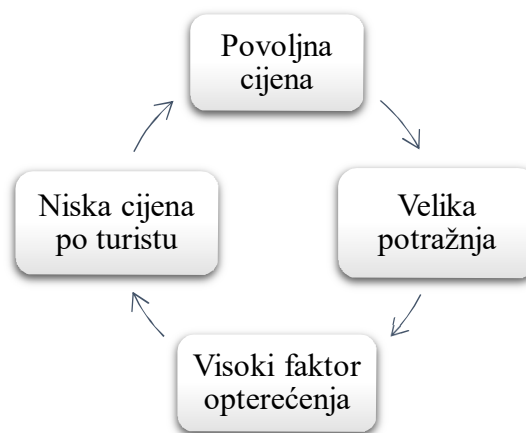
Ovdje je također važno i uzeti u obzir čimbenike koji bi mogli dovesti do rasta ili pada turizma svake zemlje. Vjerojatnije je da će si stanovnici zemalja s visokim BDP-om moći si priuštiti godišnje odmore i to često međunarodne, svake godine. Potencijal za rast je velik za one koji žive u istočnoj Europi, čiji prihodi uglavnom snažno rastu nakon pada komunizma.

Iako postoji mnogo čimbenika koji motiviraju ljude da putuju u inozemstvo, glavni će vjerojatno biti relativni trošak u usporedbi s njihovim prihodom. Budući da veće razine potražnje mogu dovesti do nižih cijena, pri čemu troškovi prijevoza i smještaja padaju za svaku dodatnu rezerviranu osobu, postoji izravan odnos između troškova, cijene i potražnje.

Taj izravan odnos između troškova, cijene i potražnje može se prikazati i na sljedeći način (shema 1).

Shema 1.

Odnos između troška, cijene i potražnje

Izvor: Holloway, Humphreys, 2016.

Ovo nam pomaže u objašnjenju "ratova" cijena u putničkim industrijama, osmišljenih za osvajanje tržišnog udjela i povećanja broja, koji su bili značajka konkurencije u industriji tijekom posljednjih 30 godina (Holloway, Humphreys, 2016.).

Turizam je jedna od najvećih i najbrže rastućih gospodarskih grana u svijetu, koja može potaknuti razvoj kroz devizne prihode i otvaranje radnih mjesta za muškarce i žene. Međutim, koristi od turizma neravnomjerno su raspoređene između muškaraca i žena, osobito u zemljama u razvoju.

Turizam predstavlja prilike za žene u neformalnom i u formalnom zapošljavanju, s poslovima koji su često fleksibilni u vremenu i lokaciji. Ali, postoje i izazovi s kojima se žene susreću. Jedan od izazova je taj što su žene često koncentrirane na niskim statusom, slabo plaćenim i nesigurnim poslovima u turističkoj industriji. Rodni stereotipi i diskriminacija znače

da žene uglavnom obavljaju poslove kao što su kuhanje, čišćenje i ugostiteljstvo. Latinska Amerika i Karibi imaju najveći udio žena zaposlenih u turističkoj industriji, a slijedi ih Afrika. Postoji, međutim, velika razlika među zemljama, pri čemu Saudijska Arabija 2021. godine ima samo 20,4%, a Tajland 45,92% (Trending Economics, 2022.).

Međutim, što se tiče vodstva, istraživanje dovršeno 2010. pokazalo je da 21% zemalja svijeta ima ženu ministricu turizma u usporedbi sa 17% ministarskih pozicija općenito, dok je u Africi jedna trećina svih ministara turizma žena. Analiza turističkih zajednica pokazuje da ih nešto više od 20% vode žene (Howlader, 2014.).

S time turizam je značajan ekonomski pokretač u cijelom svijetu. Međutim, nisu svi ekonomski učinci turizma pozitivni. Kako bi se osiguralo maksimalno povećanje gospodarskih učinaka turizma, potrebno je pažljivo upravljanje turističkom industrijom.

4. COVID-19 I TURIZAM

U nastavku će biti obrađeno COVID-19 te kako on utjecao na turizam. Navode se pozitivne i negativne strane koje je donio COVID-19 te kako je on utjecao na turizam u Aziji te Pacifiku.

4.1. COVID-19 kao utjecaj na turizam

COVID-19 je virus koji je prvi put otkriven u gradu Wuhanu u Kini tijekom prosinca 2019. godine. Iako se do početka siječnja 2020. zaraza proširila na stotine ljudi u Wuhanu i gotovo 11 milijuna ljudi stavljeno je u izolaciju, početna dijagnoza nije pokazala znakove tako katastrofalnog utjecaja na javni život (Woodward, 2020). Iako su bili zabranjeni odlasci i dolasci ubrzo, virus se brzo preselio izvan granica, a broj zaraženih slučajeva povećao se tijekom mjeseca, signalizirajući potrebu za poduzimanjem hitnih preventivnih radnji.

Kako su ograničenja putovanja stupila na red, njihov se učinak vidio u raznim sektorima gospodarstva, uključujući i turizam. Turizam ovisi o ljudskoj komunikaciji i kretanju. Stoga je vjerojatno da nehotice postaje nositelj bilo koje bolesti. Zemlje su se borile da vrate svoje „blokirane“ građane dok su međunarodna i domaća putovanja prestala. Potražnja je opala, a događaji i festivali su bili otkazani. To je imalo snažan učinak na hotelski i smještajni sektor, regionalni promet i druga mikro, mala i srednja poduzeća povezana s turizmom (Harchandani, Shome, 2021.).

Zemlje ovisne o turizmu vjerojatno će osjećati negativne utjecaje krize puno dulje od ostalih gospodarstava. U nastavku je opisano kako je to COVID-19 imao (također još i ima) utjecaj na turizam te kako se COVID-19 odrazio na turizam u Aziji i Pacifiku.

COVID-19 snažno je pogodio turističko gospodarstvo, s neviđenim učincima na radna mjesta i poslovanje. Turizam je bio jedan od prvih sektora koji je bio vrlo jako pogođen pandemijom, budući da su mjere uvedene za suzbijanje virusa dovele do gotovo potpunog prekida turističkih aktivnosti diljem svijeta. Turistički sektor također riskira da bude jedan od posljednjih koji će se oporaviti, zbog prijašnjih ograničenja putovanja i globalnom recesijom.

To ima posljedice i izvan turističkog gospodarstva, uz značajan utjecaj na mnoge druge sektore koji podupiru i koji su podržani od turizma. To ima vrlo opipljive ekonomske i društvene posljedice za mnoge ljude, mjesta i poduzeća, te šire gospodarstvo. Turizam stvara stranu razmjenu, podržava radna mjesta i poduzeća, pokreće regionalni razvoj i podupire lokalne zajednice (OECD.org, 2020.)

Kriza je ugrozila milijune radnih mjesta u sektoru turizma. Turizam je visoko radno intenzivan i nudi veliki broj poslova za niskokvalificirane radnike, zajedno s visokokvalificiranim poslovima. Prema podacima Međunarodne organizacije rada (ILO), samo podsektori usluga smještaja i prehrane globalno zapošljavaju 144 milijuna radnika, od kojih je oko 30% zaposleno u malim turističkim poduzećima s 2-9 zaposlenika (ILO.org, 2020.).

Unatoč svemu možemo navesti pozitivne te negativne utjecaje COVID-19 na turizam tablica (tab. 3).

Tablica 3: Utjecaj COVID-19 virusa na turizam

POZITIVNI UTJECAJI	NEGATIVNI UTJECAJI
Povećana stopa protoka turista prema domaćim destinacijama zbog izolacije i nametnutih ograničenja	Pad kupovne moći turista
Pojava novih turističkih destinacija u promjeni imidža destinacija	Turistička psihoza
Nagli porast obiteljskih izleta u turizam zasnovan na prirodi	Odustajanje od dugih putovanja/destinacija
Povećanje seoskog turizma, agroturizma	Rasizam i kulturna diferencijacija
Poboljšani standardi u zdravstvu, putovanju, komunikaciji, kupnji i sanitarnim uvjetima	Vidljivo spor izvoz
Promicanje ekoloških proizvoda i promjena prehrambenih navika turista i posjetitelja	Gubitak posla u sektoru neorganiziranog turizma i alternativnog smještaja
Potpورا turizmu – više svijesti o prirodi, kulturi i ekologiji	Negativna platna bilanca zbog porasta domaćeg turizma
Ograničenja trgovine divljim životinjama	
Ubrzavanje osjećaja za očuvanje biološke raznolikosti	
Poticanje domaćeg/nacionalnog turizma	

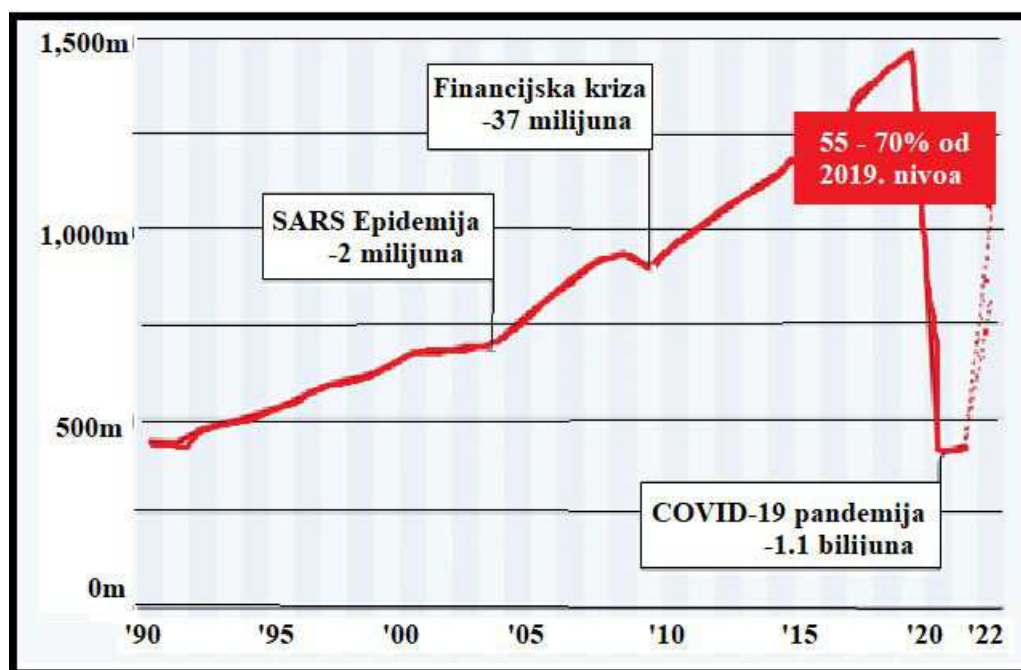
Izvor: Briciu, Alexandru Briciu, Csiki, 2020.

Nagli pad turizma prekinuo je financiranje očuvanja bioraznolikosti. Oko 7% svjetskog turizma odnosi se na divlje životinje, segment koji raste za 3% godišnje. To je ugrozilo radna mjesta i dovelo do porasta krivolova, pljačke i konzumacije mesa divljih životinja, dijelom zbog smanjene prisutnosti turista i osoblja.

Utjecaj COVID-19 na turizam stavio je dodatni pritisak na očuvanje baštine, kao i na kulturno i društveno tkivo zajednica, posebno za starosjedilačko stanovništvo i etničke skupine.

Na primjer, mnoge prakse nematerijalne kulturne baštine kao što su tradicionalni festivali i okupljanja su zaustavljene ili odgođene, a sa zatvaranjem tržišta za rukotvorine, proizvode i drugu robu, prihodi autohtonih žena su posebno pogođeni (UNWTO, 2022.).

Gotovo šest mjeseci u 2022., u turistički se sektor vratio osjećaj optimizma, budući da potražnja za putovanjima konačno pokazuje znakove značajnog porasta (sl. 8). Prema najnovijem Svjetskom turističkom barometru UNWTO-a, međunarodni turizam porastao je za 182% u tri mjeseca 2022. u usporedbi s prethodnom godinom (UNWTO, 2022.).

Slika 8: Međunarodni turistički dolasci diljem svijeta od 1990.

Izvor: statista.com, 2022., <https://www.statista.com/chart/21793/international-tourist-arrivals-worldwide/>

Kao što pokazuje grafikon, UNWTO sada očekuje da će dolasci međunarodnih turista ove godine dosegnuti 55% do 70% razina iz 2019., što je jednako poboljšanju od 90 do 140% u odnosu na 2021. godinu (UNWTO, 2022.).

Na krizu se gleda kao na priliku za srednjoročno i dugoročno poboljšanje industrije kroz veću digitalizaciju i ekološku održivost.

4.2. COVID-19: Azija i Pacifik

Putovanja i turizam bili su među najteže pogođenim sektorima tijekom pandemije COVID-19 zbog strogih zabrana i ograničenja putovanja. Iako su mnoge vlade postupno ukidale zabrane putovanja krajem 2021., neka su ograničenja putovanja ostala na snazi. Usred zatvorenih granica i strogih mjera karantene za međunarodne putnike, potrošači u regiji počeli su odlaziti na putovanja unutar granica svoje države, ponekad potpomognuti poslovnim i državnim poticajima.

Ograničenja putovanja imala su dubok utjecaj na turizam i šira gospodarstva. Prosječni rast bruto domaćeg proizvoda u Aziji i Pacifiku - isključujući Hong Kong, Kina; Republika Koreja; i Singapur- pao s 5,5% u 2019. na 0% u 2020., a gospodarstva ovisna o turizmu vjerojatno će doživjeti dugotrajne posljedice (ADB, UNWTO, 2022.).

Dok su međunarodna ograničenja putovanja također utjecala na odredišta na plaži, mnoga su ostala otvorena domaćim turistima i istraživala načine privlačenja posjetitelja, poput specijaliziranih paketa za digitalne nomade i popusta na dugoročne boravke. Nakon pandemije neizvjesnost oko budućih epidemija i cijepljenja nastavit će utjecati na putovanja sve dok pandemija ne bude pod većom kontrolom. Poboljšanje zdravlja i spremnosti na rizik morat će se istaknuti u nacionalnom planiranju i razvoju.

Očekuje se da će putnici s drugih generirajućih tržišta u Aziji i Pacifiku biti jednako oprezni i obratiti veću pozornost na odredbe i uvjete putnih usluga koje kupuju. Od njih će se tražiti da donose složene odluke vezane uz osiguranje i politike otkazivanja, ograničenja putovanja, zdravstvene propise, karantenu i zahtjeve za ponovni ulazak po povratku kući. Općenito, međutim, potrošači srednje klase u Aziji i na Pacifiku vjerojatno će ostati vrlo oprezni, osobito među mlađim potrošačima koji su možda svjedoci prve recesije u svom životu. (ADB, UNWTO, 2022.). Konačno, konkurencija u obrazovanju i zapošljavanju vjerojatno će postati intenzivnija, osobito u zemljama koje su doživjele ozbiljno smanjenje tržišta rada.

5. UTJECAJ TURIZMA NA OTOČJE GALAPAGOS

U nastavku je odabrana destinacija otočje Galapagos koja se bori sa očuvanjem okoliša i bioraznolikosti sa jedne strane, dok je s druge strane turizam sastavni dio aktivnosti otočja i generiranja prihoda.

5.1. Pogodnosti turizma na otočju Galapagos

Zemljopisna izolacija oceanskih otoka, u kombinaciji s dugotrajnom stabilnošću uvjeta okoliša i prirodnom selekcijom, promicala je visoku razinu endemskih i autohtonih vrsta. Tri najpoznatija otoka su otok Santa Cruz, Isla Isabela, i San Cristobal. Također otok Baltra poznat kao South Seymour, mali je ravni otok smješten blizu središta Galapagosa. Baltra je dom jedne od dvije zračne luke koje povezuju Galapagos s kopnom Ekvadora i mjesto je dolaska većine putnika na otoke (Galapagos, 2022.). Turizam se može smatrati i dobrim i lošim za otočje Galapagos. Neki od dobrih dijelova su to što turisti pridonose prihod otočju i izvor su za mnoge Galapaguenose. Međutim, ima i loših dijelova. Što više turista bude posjećivalo otoke, trebat će im više mjesta za boravak, što znači da bi se morali izgraditi hoteli koji bi mogli ugroziti obližnje divlje životinje. Otoci Galapagos (sl. 9) dom su mnogih jedinstvenih vrsta flore i faune, a arhipelag još uvijek sadrži oko 95% izvorne bioraznolikosti.

Slika 9: Otočje Galapagos

Izvor: [theculturetrip.com, https://theculturetrip.com/south-america/ecuador/articles/the-ultimate-guide-to-exploring-the-galapagos-islands/](https://theculturetrip.com/south-america/ecuador/articles/the-ultimate-guide-to-exploring-the-galapagos-islands/)

Netaknuto okruženje poznato je turističko odredište i oduvijek se smatralo glavnim mjestom za akademska istraživanja u području znanosti o životu i zemlji. Zbog svoje međunarodne slave, turistička industrija neprestano raste i pokretač je socioekonomskog razvoja na otocima (WWF, 2016.).

Jedna od najvećih pogodnosti koju turizam donosi Otoku je prihod. Posjetitelji pridonose mnogo prihoda gospodarstvu otočja Galapagos. Otoci sada generiraju približno 143 milijuna američkih dolara godišnje kroz turizam.

Sve veći broj posjetitelja podržava širok raspon gospodarskih aktivnosti koje osiguravaju zapošljavanje mnogih stanovnika Galapagosa u, primjerice, hotelijerstvu, ugostiteljstvu i ronilačkoj industriji, kao i na krstarenjima uživo. Ove industrije i sredstva za život bili bi ugroženi degradacijom prirodnog okoliša otoka.

Dodatno, preko dvije tisuće ljudi zaposleno je u turizmu. Ekonomski migranti dolaze na otoke s ekvadorskog kopna tražeći posao i prilike. Mnogi turoperator i turisti također izravno doprinose otočju.

Gospodarstvo Galapagosa uvelike ovisi o uslugama koje pružaju morski i kopneni ekosustavi. Industrije poput turizma i ribarstva oslanjaju se na zdrave i produktivne obalne vode, oceanske struje i kopnene ekosustave.

5.2. Negativni utjecaj turizma na otočje Galapagos

Jedan od negativnih utjecaja turizma je kada su ljudi tek počeli posjećivati otoke na odmoru, obično su spavali i jeli na svojim *kruzerima*. To je značilo da sva hrana i namirnice su dolazile s kopna, te su turisti pomagali lokalnom gospodarstvu kupujući hranu na lokalnom području. Sada toliko turista posjećuje otoke da lokalni poljoprivrednici i ribari ne mogu pratiti zahtjeve turista. To znači da se hrana mora uvoziti s kopna kako bi se zadovoljila potražnja.

Prekomjerni izlov i ilegalni industrijski ribolov ozbiljne su prijetnje osjetljivom morskom ekosustavu otoka. One iscrpljuju komercijalnu ribu, uništavaju morski okoliš i štete lokalnim

zajednicama čiji život i zdravlje ovise o ribi. Gotovo sve komercijalno važne obalne vrste Galapagosa su u prekomjernom izlovu. Tako je *World Wild Life* zajedno s ključnim partnerima, pomogao stvoriti učinkovitije načine nadzora plovila u morskome rezervatu, koristeći najnoviju tehnologiju poput satelita, radija i radara. Takvi sustavi bili su vrlo učinkoviti u otkrivanju nezakonitih ribolovnih aktivnosti i smanjenju rizika od nesreća plovila, što bi moglo dovesti do izlivanja nafte (WWF, 2022.). Kako sve više i više ljudi posjećuje otočje Galapagos, nacionalni i međunarodni investitori žele graditi sve više hotela kako bi dobili dio unosne turističke industrije. Dok su područja Nacionalnog parka zaštićena od razvoja ove vrste, područje oko njih brzo se razvija sa sve više i više izgrađenih zgrada.

5.3. Kritički osvrt - prijedlozi minimiziranja negativnih utjecaja

Masovni turizam postaje sve veći problem jer se broj putnika na globalnoj razini povećava te turizam može rasti, ali to treba činiti na siguran način. Turisti koji traže izolaciju na plaži ili žele ići u ribolov trebali bi razmotriti i druga odredišta osim Galapagosa. Te aktivnosti postoje na mnogim mjestima i otoci su mjesto za one koji su zainteresirani za ekoturizam. Otoci Galapagos bili su dobro organizirana i vođena ekoturistička destinacija, ali u posljednjim godinama rastu tendencije prema konvencionalnom turizmu, što dovodi u opasnost bioraznolikost otoka. U nastavku je tablica koja prikazuje pozitivne i negativne utjecaje turizma na otočje Galapagos (tab. 4).

Tablica 4: Pozitivni i negativni socio-kulturni, okolišni i ekonomski utjecaji turizma na otočje Galapagos

Utjecaji	Pozitivno	Negativno
Socio-kulturni utjecaj	Povećava se životni standard lokalnog stanovništva	Dolazak do teškoća u suživotu turista sa lokalnim stanovništvom, buka, vandalizam
Okolišni utjecaj	Dolazi do novim mjera zaštite okoliša i životinja, kao i stvaranje eko-turizma	Zbog razglašenog eko-turizma dolazi do onečišćenja i degradacije staništa do neizravnih učinaka poput emisije ugljika koja se koristi za prijevoz goriva, drugih proizvoda i samih turista

Ekonomski utjecaj	Veći broj posjetitelja dovodi do više otvaranja radnih mjesta za lokalno stanovništvo	Veliki broj posjetitelja uzrokuje povišenje cijena proizvoda i usluga, kao i ovisnost o turizmu
-------------------	---	---

Izvor: Vlastita izrada

Loše održavani brodovi mogu zagaditi morsku vodu motornim uljem. Nedavno su se pojavile zabrinutosti da bi otpadna voda mogla otjecati u ocean, pa čak i u zalihe pitke vode.

Kao i kod svakog popularnog odredišta, otočje Galapagos bi trebalo imati dugoročni plan za upravljanje kopnenim turizmom. U idealnom svijetu, trebali bi sudjelovati ekonomisti, znanstvenici i nevladine organizacije koje bi radile zajedno i osmislile strategiju zaštite okoliša i lokalnog stanovništva te istodobno razvijale turističku industriju.

Sljedeće je prikazana tablica sa prijedlozima postupanja u budućnosti kako bi se otočje Galapagos zaštitilo i dugoročno opstalo u međunarodnom turizmu (tab. 5).

Tablica 5: Pet prijedloga postupanja u budućnosti – mikro razina

	Prijedlozi djelovanja
1.	Smanjiti ekološki utjecaj turista regulacijom broja posjeta putem brodova, recikliranje jestivog ulja za proizvodnju biodizela, ugradnja sustava za otpadne vode
2.	Uvođenje ulaznica radi posjeta otočju i ograničavanje broja istih
3.	Obrazovanje za održivost kao prioritet lokalnih političkih i ekoloških vlasti
4.	Kontroliranje unosa sirovina, uvođenje dodatne kontrole i mjera za ilegalni izlov, kontrola ispravnosti hrane na otocima
5.	Promicanje kulture zanatskog ribolova (održive ribolovne prakse) i kulturne baštine kroz gastronomsku ponudu

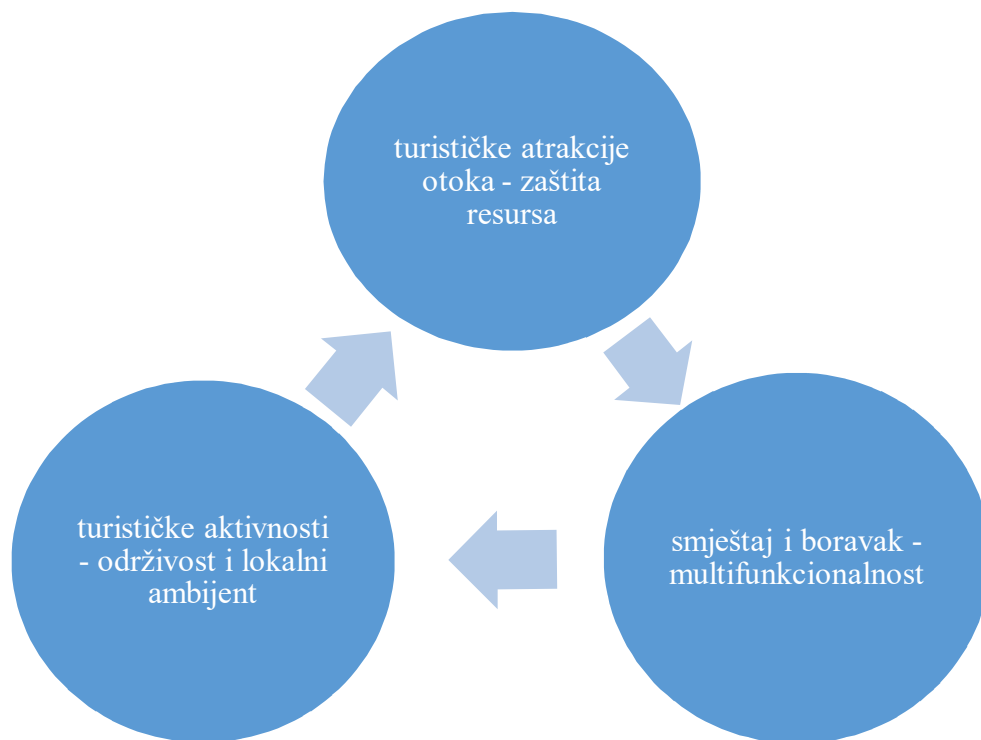
Izvor: Vlastita izrada

Galapagos će dizajnirati i implementirati novi model temeljen na ekoturizmu koji će podržati očuvanje i poboljšati život ljudi kroz suradnju s partnerima, vladama i zajednicama kako bi se otočje Galapagos zaštitilo i sačuvalo. To bi ujedno i pomoglo u ublažavanju

negativnih utjecaja turizma (ljudskih i ekoloških) i izgradnji obrazovanih i motiviranih dionika koji podržavaju očuvanje okoliša i društvena poboljšanja.

Shema 2.

Prijedlozi postupanja u turizmu – makro razina

Izvor: vlastita izrada autorice

Shemom 2. se istraživanje zaključuje sustavom veza između turističke atrakcije, smještaja i aktivnosti s naglaskom na zaštitu resursa otočja, održive inicijative dionika i zadržavanje lokalne ambijentalnosti. Smještaj i boravak trebaju biti organizirani kao multifunkcionalne jedinice s ciljem smanjenja socio-kulturnih pritisaka i kao poticaj stalne transformacije prostora.

6. ZAKLJUČAK

Turizam je skup gospodarskih grana te je važan globalni faktor razvoja sredina u kojima djeluje. Mnogi različiti negativni učinci turizma sada su uzeti u razmatranje, te to podiže svijest i kod turista i kod turističkih tvrtki. Napori da se smanji šteta uzrokovana turizmom dovela je do uvođenja mnogih ekoloških programa, iako su oni često na lokalnoj razini. Važno je napomenuti da neki pozitivni utjecaji turizma na okoliš postoje, a to je pomoglo da se osigura zaštita i održavanje zgrada i krajolika

Nije samo lokalno stanovništvo to koje doživljava socio-kulturne utjecaje, sami turisti mogu biti žrtve kriminalnih aktivnosti ili lošeg zdravlja kao rezultat svojih putovanja. S pozitivne strane, turisti mogu imati koristi od interakcije između lokalnog stanovništva i gosta, jer razvijaju bolje razumijevanje različitih kultura i mjesta. Kako raste prepoznavanje socio-kulturnog utjecaja turizma, čini se da i vlade i sama turistička industrija traže nove načine za zaštitu autohtonih kultura i jedinstvenih destinacija.

Turizam ima pozitivne utjecaje na ekonomiju te pridonosi značajnoj količini radnih mjesta. Turistička potrošnja utječe na dohotke ljudi u hotelima, zračnim lukama i trgovinama. Vlade zemalja novac od turizma mogu oporezivati i distribuirati u svrhu poboljšanja škola, bolnica, cesta i dr. Negativni utjecaj turizma može biti u obliku refleksija na područja koja imaju puno turističkih dolazaka gdje često bilježe porast cijena hrane, smještaja, usluga. To loše utječe na lokalno stanovništvo i stvara antagonizam prema turizmu.

Temeljem provedenog istraživanja tj. pregleda utjecaja i elaboracijom kroz primjere zaključuje se da turizam može imati pozitivne te negativne utjecaje na socio-kulturu, okoliš te na ekonomiju. Svrha i cilj ovog radu su ispunjeni, a hipoteze potvrđene.

POPIS LITERATURE

a) knjige:

1. Gržinić J., *UVOD U TURIZAM povijest, razvoj, perspektive*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2019.
2. Gržinić J., Bevanda V., *Suvremeni trendovi u turizmu*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2014.
3. Holloway J. C., Humphreys C., *The Business Of Tourism*, Pearson Education Limited, 2016.
4. Magaš D., *Razvoj hrvatskog turizma : koncepcija dugoročnog razvoja*, Rijeka, 2000.
5. Vodeb K., Gržinić J., *Cultural tourism and destination impacts*, Juraj Dobrila University of Pula, Pula, 2015.
6. Vukonić B., *Povijest hrvatskog turizma*, Zagreb, 2005.
7. Vojnović N., *Prirodna osnova i turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2017.

b) znanstveni članci:

1. Briciu A, Briciu A. V., Csiki A, Nital Thoughts Of Covid-19 Unexpected Consequences for Tourism, 2020.
2. Currie D., Škare M., Lončar J., The Impact of war on Tourism: The Case of Croatia, 2004.
3. Chauvin L., *National Geographic*, The collapse of tourism brings problems to Machu Picchu, 2021.
4. Garcia A. F., Resident's attitudes towards the impacts of tourism, 2015.
5. Harchandani P, Shome S, Global Tourism and COVID-19: An Impact Assessment, 2021.
6. Sunlu U, *Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region*, Environmental impacts of tourism, Bari: CIHEAM, 2003, p. 263-270
7. Johannessen V., Culture trip, *The Ultimate Guide to Exploring the Galapagos Islands*, 2021.
8. Kunst I., *Tourism and Hospitality Management*, Croatian Tourism and Eu Accession, Vol. 13, No. 2, p. 437-458, 2007.
9. Kružić N., *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 10 No. 2, str. 97-100, 2004.

10. Kazandzhieva V., Santana H., *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, E-tourism: Definition, development and conceptual framework, Vol. 67, No. 4, p. 332-350, 2019.
11. Lemma A. F., *Tourism Impacts, Evidence of Impacts on employment, gender, income, Overseas Development Institute*, 2014.
12. Marzuki A., *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, Local residents' perceptions towards economic impacts of tourism development in Phuket, Vol. 60 No. 2, str. 199-212, 2012.
13. Mason P., *Tourism Impacts, Planning and Management*, Butterworth-Heinemann, 2003.
14. Mason P., *Tourism: Environment and Development Perspectives*, 1995.

c) priručnici i publikacije:

1. ADB, UNWTO, *Covid-19 And The Future of Tourism in Asia and The Pacific*, 2022, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/784186/covid-19-future-tourism-asia-pacific.pdf>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
2. ILO, COVID-19 and the tourism sector, 2020., https://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_741468/lang--en/index.htm, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
3. Schep S, Ruesen M, Gallegos V. L., Beukering P., Botzen W., *Does Tourism Growth on the Galapagos Islands Contribute to Sustainable Economic Development?*, 2014., https://www.gobiernogalapagos.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2019/08/Estudio_2-Schep_etal_Tourism_valuation_and_CBA_in_Galapagos.pdf, (pristupljeno: 11. rujna 2022.)
4. WWF, *Does Tourism Growth in the Galapagos Islands Contribute to Sustainable Economic Development?*, 2016., http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/eng_sustainabletourism_wolfs_wwfecuador.pdf, (pristupljeno: 11. rujna 2022.)

d) internetski izvori:

1. BBC, Tourism, <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zqk7hyc/revision/3>, (pristupljeno: 24. kolovoza 2022.)

2. Billet Machu Picchu,, <https://www.billetmachupicchu.com/>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
3. Cimerfraj, Kratka povijest turizma u Hrvatskoj, <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>, (pristupljeno: 21. kolovoza 2022)
4. Europeana, Travelling for pleasure: a brief history of tourism, <https://www.europeana.eu/hr/blog/travelling-for-pleasure-a-brief-history-of-tourism>, (pristupljeno: 21. kolovoza 2022)
5. Eferrit, Veliki obilazak Europe, <https://hr.eferrit.com/veliki-obilazak-europe/>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
6. Galapagos, https://www.galapagos.org/about_galapagos/the-islands/baltra-island/, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
7. Hrvatska turistička zajednica, U 2021. godini Hrvatsku posjetilo gotovo 14 milijuna turista, <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2021-godini-hrvatsku-posjetilo-gotovo-14-milijuna-turista>, (pristupljeno: 27. kolovoza 2022.)
8. Hrvatska enciklopedija, Okoliš, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44925>, (pristupljeno: 27. kolovoza 2022.)
9. Inca Travel Machu, Machu Picchu New Rules 2022, (pristupljeno: 8. rujna 2022.) <https://www.incatrilmachu.com/en/travel-blog/machu-picchu-new-rules-2019>,
10. Kington T., Who now can stop the slow death of Venice?, <https://www.theguardian.com/world/2009/mar/01/venice-population-exodus-tourism>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
11. MailOnline, TravelMail, Auschwitz hit by wave of vandals scrawling their names on prisoner bunks and stealing 'souvenirs' from former Nazi death camp, (<https://www.dailymail.co.uk/travel/article-2621257/Auschwitz-hit-wave-vandals-scrawling-names-prisoner-bunks-stealing-souvenirs-former-Nazi-death-camp.html>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
12. Machu Picchu, Machupicchu Only Will Be Able To Receive A Maximum of 2244 Visitors Per Day, <https://www.machupicchu.gob.pe/machupicchu-only-will-be-able-to-receive-a-maximum-of-2244-visitors-per-day/?lang=en>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
13. npr, A day trip to Venice will require a reservation — and a fee, <https://www.npr.org/2022/07/03/1109615164/italy-venice-travel-new-rules?t=1661451110190>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)

14. National Trust, Visiting Lindisfarne Castle: What you need to know, <https://www.nationaltrust.org.uk/lindisfarne-castle/features/visiting-lindisfarne-castle-what-you-need-to-know>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
15. OECD, Rebuilding tourism for the future: COVID-19 policy responses and recovery, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/rebuilding-tourism-for-the-future-covid-19-policy-responses-and-recovery-bced9859/>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
16. Peruvian Times, Drastic new rules coming very soon for visitors to Machu Picchu, <https://www.peruviantimes.com/12/drastic-new-rules-coming-very-soon-for-visitors-to-machu-picchu/21727/>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
17. Statista, Covid-19 Impact On Tourism, <https://www.statista.com/chart/21793/international-tourist-arrivals-worldwide/>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
18. The Guardian, Venice, <https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/30/sinking-city-how-venice-is-managing-europes-worst-tourism-crisis>, (pristupljeno: 8. rujna 2022.)
19. Tourism Teacher, Economic impacts of tourism, <https://tourismteacher.com/economic-impacts-of-tourism/>, (pristupljeno: 27. kolovoza 2022.)
20. Trending Economics, Saudi Arabia - Labor Force, Female, <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/labor-force-female-percent-of-total-labor-force-wb-data.html>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
21. Trending Economics, Thailand - Labor Force, Female, <https://tradingeconomics.com/thailand/labor-force-female-percent-of-total-labor-force-wb-data.html>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
22. UNWTO, Glossary of Tourism, <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (pristupljeno: 27. kolovoza 2022.)
23. UNWTO, Tourism Recovery Gains Momentum as Restrictions Ease and Confidence Returns, <https://www.unwto.org/news/tourism-recovery-gains-momentum-as-restrictions-ease-and-confidence-returns>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)
24. WTTC, <https://wttc.org/>, (pristupljeno: 9. rujna 2022.)

POPIS TABLICA

Tablica 1: Utjecaji turizma.....	13
Tablica 2: <i>Irridex</i> model stresa u odnosu na razvoj turizma.....	14
Tablica 3: Utjecaj COVID-19 virusa na turizam	28
Tablica 4: Pozitivni i negativni socio-kulturni, okolišni i ekonomski utjecaji turizma na otočje Galapagos.....	33
Tablica 5: Pet prijedloga postupanja u budućnosti – mikro razina	34

POPIS SLIKA

Slika 1: Unutrašnjost aviona Lufthansa "Iberia" Barajas iz 1940. godine.....	7
Slika 2: Villa Angiolina,	10
Slika 3: Dubrovnik	11
Slika 4: Dvorac Lindisfarne,	16
Slika 5: Masivni kruzer u Veneciji.....	19
Slika 6: Antagonizam prema <i>kruzerima</i> u Veneciji	20
Slika 7: Turistički vodič u Machu Picchu.....	22
Slika 8: Međunarodni turistički dolasci diljem svijeta od 1990.....	29
Slika 9: Otočje Galapagos.....	32

POPIS SHEMA

Schema 1. Odnos između troška, cijene i potražnje	25
Schema 2. Prijedlozi postupanja u turizmu – makro razina	35

SAŽETAK

Tema ovog završnog rada je turizam i utjecaji. Turizam je postao jedna od najvažnijih fenomena suvremenog razvoja u svijetu. Ono je društveni, kulturni te ekonomski fenomen koji uključuje kretanje ljudi iz njihovog stalnog boravišna na druga mjesta. Važno je da razlikujemo što je to putnik, a što turist. Putnik je osoba koja zbog ekonomskih razloga putuje kako bi ostvarila prihod, a turist je privremeni posjetitelj koji putuje u svoje slobodno vrijeme. S time putnik nije uvijek i turist. Povijest turizma se javlja prije riječi 'turist'. S jedne strane turizam pomaže u osiguranju radnim mjesta te prihoda, no s druge strane se javlja masovni turizam koji je negativan za destinacije. Kroz ovaj rad je pobliže prikazano kako to turizam ima utjecaj na socio-kulturu, okoliš te ekonomiju. Za sve su navedeni pozitivni te negativni utjecaji turizma. Također kroz rad se javlja mnogo primjera koji to pobliže objašnjavaju.

Ključne riječi: turizam, turist, putnik, utjecaji turizma, pozitivni utjecaji, negativni utjecaji

SUMMARY

The topic of this final thesis is tourism and impacts. Tourism has become one of the most important phenomena of modern development in the world. It is a social, cultural and economic phenomenon that includes the movement of people from their permanent place of residence to other places. It is important to distinguish between a traveler and a tourist. A traveler is a person who travels for economic reasons in order to earn income, and a tourist is a temporary visitor who travels in his free time. With that, a traveler is not always a tourist. The history of tourism appears before the word 'tourist'. On the one hand, tourism helps in securing jobs and income, but on the other hand, there is mass tourism, which is negative for destinations. Through this work, it is shown in detail how tourism has an impact on socio-culture, the environment and the economy. The positive and negative impacts of tourism are listed for all of them. Also throughout the work there are many examples that explain this in more detail.

Keywords: tourism, tourist, traveler, impacts of tourism, positive impacts, negative impacts